

ЕВОЛЮЦІЯ ЗМІСТУ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ

У статті розкриваються еволюційні погляди на зміст збройної боротьби, аналізуються характерні риси та зміни, що відбулись у формах і способах її ведення у військових конфліктах, надаються основні ознаки гібридних дій і тих, що безпосередньо відбуваються на території України, розглядаються структурованість і обсяг основних завдань груп найманців у дестабілізації ситуації на південному сході України і веденні бойових дій, особливості яких необхідно враховувати сучасним Збройним Силам України.

Ключові слова: війна, Антитерористична операція, інформаційно-психологічна операція, збройні сили, незаконні збройні формування, гібридна війна.

Вся історія людства – це в основному історія війн і збройних конфліктів. Вчені підраховали, що за останніх 5,5 тис. років було близько 14,5 тис. великих і малих війн. При цьому війни були різними, а відповідно різними були і теорії війн. Війна – складне суспільне явище, що є продовженням політичної боротьби держав, націй, класів засобами збройного насильства.

Основний зміст війни складає організована збройна боротьба. Разом з тим в ній широко застосовуються й інші форми боротьби (політичні, економічні, ідеологічні), які в умовах війни набувають найбільш різкого характеру і специфічні особливості (розрив дипломатичних відносин, блокада, диверсії, особливі прийоми розвалу армії і тилу противника тощо).

Створення принципово нових видів зброї в минулому столітті зумовило докорінну зміну колишніх уявлень про війну і модифікацію її форм, способів та методів ведення бойових дій.

Феденко Олександр Володимирович, кандидат політичних наук, доцент, професор кафедри тактико-спеціальних дисциплін, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

Панасюк Василь Васильович, кандидат політичних наук, доцент кафедри тактико-спеціальних дисциплін, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Феденко О.В., Панасюк В.В., 2015

Так, наприклад, під час війни в Кореї (1950–1953) було застосовано 9 раніше невідомих видів зброї. У В'єтнамі (1964–1975) – 25 видів. У зоні Перської затоки в 1991 році – понад 100.

Корінним переломом у «революції у військовій справі» стала операція «Буря в пустелі», в ході якої класична війна перетворилася на високотехнологічну.

За твердженням Ліддел Гарта, в ході війни *«Найбільш розумна стратегія в будь-якій кампанії полягає в тому, щоб відтягнути битву, а найбільш розумна тактика – в тому, щоб відтягнути початок наступу до тих пір, поки не буде підірвано моральний стан противника і не створяться сприятливі умови для завдання вирішального удару»*.

Євген Месснер запропонував своє бачення змісту війни. «...Воюють універсально, користуючись всіма засобами руйнування. Воюють регулярним військом, що позбулося військової монополії, і іррегулярною силою, що стала могутнім чинником війни. Воюють партизанами, диверсантами, терористами, пропагандистами і саботажниками. Але воюють іншою незвичайною зброєю: агресивно-дипломатією, нафтою-зброєю, зброєю-наркотиками, зброєю – промиванням мізків. Терор і партизанство – головна зброя в цій війні. Терор – це війна, це військова стратегія. Терор стає безмежним» [1].

Згідно з поглядами російського військового теоретика Володимира Сліпченка: «У збройній боротьбі майбутнього перемога може бути досягнута головним чином лише руйнуванням економічного потенціалу противника. Більш того, якщо противник, що обороняється, опинився не готовий до війни майбутнього, а всю ставку, як і у минулому, зробив на свої сухопутні війська, то, як вже зверталася увага, немає необхідності громити такі його збройні сили. Вони, за винятком засобів удару у відповідь, не є ніякою загрозою для нападаючого і в умовах зруйнованої економіки приречені спочатку на втрату боєздатності, а потім і на повний розвал. У таких умовах неминуче розвалиться і політичний устрій».

Так у ході військових дій в 1999 році проти Югославії вже вимальовувалися контури війни майбутнього покоління.

Вже в перший період бойових дій в Югославії були завдані удари ВТЗ по об'єктах нафтопереробної промисловості та запасів палива, військових підрозділах і поліції, по системі радіо- і телемовлення. В результаті – нафтопереробна промисловість була повністю зруйнована, було зруйновано 50 % індустрії боеприпасів, 70 % авіаційної промисловості, 40 % танкової і автомобільної промисловості, 80 % автомобільних і залізничних мостів, включаючи і всі три мости через Дунай, 70 % автомобільних і залізничних доріг. Попри це, активна фаза війни затягнулася і продовжувалася 78 діб. Тільки реальна загроза повного руйнування інфраструктури держави призвела Югославію до капітуляції [2].

Погляд на зміст сучасної війни, поданий генералом Олександром Владіміровим, наступний: «Сучасна війна може розглядатися як боротьба ідеологій за домінування в управлінні світом, що агресивно ведеться націями (державою) за допомогою геополітичних технологій, забезпечених інформаційною, економічною і військовою перевагою з періодичним застосуванням власне військових (збройних) засобів війни» [3].

Західних військових фахівців в сучасних конфліктах та у подіях в Україні більшою мірою цікавлять свої професійні аспекти. Мова як раз йдеться про війни нового типу, свідками якої ми всі є. «...Воєнні дії наступного покоління ймовірно будуть надзвичайно розосередженими і здебільшого не визначеними; межа поділу між миром і війною буде розмита аж до повного зникнення. Війна буде нелінійною в такому ступені, що, цілком можливо, в ній будуть відсутні ідентифікації стосовно поля бою та лінії фронту. Відмінності між «цивільним» і «військовим» ймовірно зникнуть. Дії будуть одночасно спрямовані на всю «глибину» сторін, що беруть участь в цих діях, включаючи все їх суспільство, що розуміється не тільки в його фізичному, але і в культурному аспекті. Успіх у великому ступені буде залежатиме від ефективності сумісних операцій, оскільки лінії розподілу між завданнями і відповідальністю різних учасників опиняться розмитими. Технологічно цілком можливо, що зовсім невелика група військових володітиме бойовим впливом, що дорівнюватиме сучасній бригаді...» [4].

Але світ корінним чином змінився, і ці зміни перетворили не тільки характер, але і саму сутність війни. Війни сьогодні розв'язуються не для захоплення національних багатств і ресурсів, поневолення народу або окупації чужих земель. Метою агресії стає повне підпорядкування противника своїй волі. Про це говорив ще класик військової думки Карл Клаузевіц: «Війна – це акт насильства, що має на меті змусити супротивника виконати нашу волю».

На сучасній війні можливо не завжди будуть стріляти. У міру того, як метою збройної боротьби все більш явним стає не фізичне знищення противника, а повне підпорядкування його своїй волі, то в майбутніх військових конфліктах військові (силові) дії можуть навіть не вестися взагалі, або вони не матимуть визначального значення. Якщо можливо нав'язати свою волю противникові, змусити його «добровільно» і слухняно слідувати вашим інтересам, то і цілі війни можуть бути досягнуті без єдиного пострілу. Яку роль в такій псевдовійні відіграють танки і літаки, бойові кораблі та атомні бомби – питання залишається відкритим.

Разом з тим в свідомості високопосадовців і в суспільній свідомості Російської Федерації в цілому все ще превалюють традиційні погляди на війну. У цих умовах потреби в інноваціях зводяться до традиційних підходів – «лінійного» нарощування і вдосконалення військової потужності, створення нових більш руйнівних та ефективних засобів ураження і створення новітніх зразків та систем бойової техніки і озброєння.

Парадоксально, але факт: сьогодні в США програмам розвитку багатьох традиційних систем озброєнь і військової техніки, особливо для сухопутних військ, чомусь не приділяється особливої уваги, а деякі з них взагалі заморожені.

Ми сьогодні бачимо, що є й інші важливі аспекти, які впливають на характер і зміст сучасних та майбутніх військових конфліктів, про які вітчизняна військова наука замислюється недостатньо, критичного вивчення їх досвіду в необхідному обсязі не проводиться.

При цьому розвиток військово-політичної ситуації в Україні останнім часом знову примушує багатьох військових експертів звернутися до феномена «неправильних»

війн. У котрий раз класичні підходи до визначення суті і змісту військових конфліктів входять у суперечність з об'єктивною реальністю.

Виникає парадокс: традиційна військова наука і реальна військово-політична практика мають все менше і менше точок перетину.

Сьогодні можна бути в повній готовності до відбиття широкомасштабного вторгнення гіпотетичного противника і лякати весь світ своїми ракетами. Але все це, як показує досвід останніх років, не є повноцінною гарантією суверенітету і цілісності держави.

Кардинальні зміни, які відбуваються в світі, виникнення складних, а деколи і важкопрогнозованих ситуацій зажадало від керівництва провідних зарубіжних країн світу перегляду національних військових доктрин, стратегічних концепцій і пов'язаних з ними поглядів на військове будівництво і застосування збройних сил.

Так, нова редакція Воєнної доктрини РФ вже містить нові форми і способи ведення гібридної війни, які Кремль в даний момент апробує на території України відповідно до переліку характерних рис і особливостей сучасних військових конфліктів. До них з п. 15 наприклад належать:

ж) створення на територіях протиборчих сторін зони військових дій, що постійно діє;

з) участь у військових діях іррегулярних збройних формувань і приватних військових компаній;

і) застосування непрямих і асиметричних способів дій;

к) використання політичних сил, що фінансуються і керованих ззовні, суспільних рухів і ін.

У першому пункті досить точно описується стратегія дій Росії при ескалації конфлікту в Криму і у Донбасі: сьогодні військовий конфлікт припускає «комплексне застосування військової сили, політичних, економічних інформаційних та інших засобів невоєнного характеру, що реалізуються з широким використанням протестного потенціалу населення і сил спеціальних операцій» [5].

Сучасні війни і збройні конфлікти відрізняються:

– хаотичністю;

– залученням широкого спектра учасників;

– дією регулярних і іррегулярних формувань, що застосовують нестандартні форми і способи ведення збройної боротьби;

– зростанням ролі і значення невоєнних засобів в арсеналі війни (диверсій і провокацій, інформаційних операцій, операцій в кіберпросторі, фінансово-економічних інструментів, операцій когнітивної дії тощо);

– надзвичайною жорстокістю і масовими злочинами проти людськості.

Не випадково в цьому контексті політологи і військові експерти говорять про такі феномени, як війна керованого хаосу або гібридна війна[1].

Останнім часом вся світова спільнота спостерігає за подіями, що відбуваються в Україні. При цьому визначено, що проти України здійснюється агресія шляхом розв'язання війни принципово нового типу. Тобто противник здійснює свою агресію не тільки у військовому відношенні, а й у інших сферах – інформаційній, економічній, фінансово-торгівельній.

Дійсно, сучасна війна починається непомітно і набуває таких різноманітних форм, що часто важко усвідомити сам факт її початку.

Наївно сьогодні чекати офіційного оголошення війни. Наївно вважати, що розвідка розкриє підготовку ворога до війни і після відповідного підготовчого періоду ми організовано, всі як один, встанемо на шляху військової машини противника, що вторгнувся.

Аналізуючи події в Україні, можна засвідчити, що всі захоплення адміністративних будівель, територій та об'єктів здійснювалися за чітко розробленими і заздалегідь прописаними планами. Всі учасники цих терористичних актів діяли узгоджено в режимі постійного уточнення порядку взаємодії.

Сьогодні сили, задіяні противником у дестабілізації соціально-політичної обстановки в Донецькій, Луганській та інших областях України, є чітко структурованими і поділяються на групи відповідно до своєї спеціалізованої спрямованості і призначення.

Слід визнати, що зараз багато етапів бойової підготовки військ до проведення такої операції вже не можна здійснювати приховано, як було це можливо зовсім недавно. Зокрема,

стало практично нездійсненним зосередження та оперативне розгортання військ, не говорячи вже про висування крупного резерву.

Наприклад, з перших днів формування угруповання ЗС РФ поблизу південно-східної ділянки українського кордону в березні 2014 року розвідка НАТО мала в своєму розпорядженні вичерпні дані про кількість гармат, танків і бронемашин, відстежувала переміщення авіації, вела підрахунок живої сили з точністю до взводу, роти. І все це в режимі реального часу.

Що стосується подій в Криму, то розвідка дійсно прогавила все, що можна і не можна. Одна з причин криється в суворому режимі радіомовчання, що неухильно дотримувалося в період зосередження угруповання ЗС РФ. Інша – вміле використання Севастопольської бази і військово-транспортних кораблів Чорноморського флоту.

Але не можна не зазначити, що по цілях, поставлених і вирішених тактичних завданнях, задіяних силах і засобах, дії на території Кримського півострова є не наступальною, а типовою спеціальною операцією.

Проведення диверсійних операцій методами партизанських дій стане одним із головних компонентів наступальних операцій в майбутніх війнах малої і середньої інтенсивності.

В сучасну епоху ми все частіше є свідками асиметричних конфліктів, коли збройним силам країни протистоять партизани, повстанці, бойовики, а то і зовсім якісь озброєні кримінальні банди [6].

Бойова практика останніх конфліктів фактично стерла відмінності між діями диверсійних груп регулярної армії і партизанських підрозділів. Якщо говорити про ефективність цього виду збройної боротьби, то корисно оцінити досвід на південному сході України.

Попри те, що сили Донецької і Луганської республік ведуть переважно оборонні бої, вони широко застосовують диверсійно-партизанську наступальну тактику.

Її характерна особливість – висока маневреність бойовиків, які оснащені тільки легким озброєнням, заснована на використанні легкої транспортної техніки: мотоциклів,

велосипедів, малолітражних і повно-приводних позашляхових автомобілів і навіть квадроциклів. Успішному застосуванню цієї тактики сприяє розвинена мережа польових і лісових доріг з низькою прохідністю для звичайної авто- і бронетехніки, а також знання особливостей місцевості в зоні конкретного призначення і сприяння місцевих жителів. Малорозмірність і маневреність таких груп не дає можливості успішного (з погляду ефективності) застосування проти них ні авіації, ні артилерії, ні тим більше систем залпового вогню [7,8].

Історія останніх десятиліть свідчить про небезпечну тенденцію: конфлікт всередині держави, що вибухнув в країні, стає своєрідним «полем тяжіння» для зовнішніх ворожих сил.

Це може бути неявне зовнішнє вторгнення, в якому беруть участь загони бойовиків зарубіжних екстремістських організацій, антиурядові емігрантські структури, іноземні найманці і формування приватних військових компаній, сили спеціальних операцій і розвідки різних країн, кримінальні банди і просто «відморозки» – патологічні вбивці і насильники.

В результаті стає важко зрозуміти, хто і за що бореться, де правда і де брехня. І країна поступово скочується до стану повного хаосу, внутрішньополітичної плутанини і економічного колапсу.

Характерною особливістю війн нового типу стає те, що політичні еліти і населення держави не одразу усвідомлюють, що відбувається. Невпевнені спроби політичного керівництва стабілізувати обстановку в країні найчастіше виявляються невдалими.

Фізичними лініями фронту стають, за класифікацією Семюела Хантінгтона, лінії розлому між цивілізаціями, кордони між державами, прикордонні зони між районами мешкання різних етносів і племен, проміжні зони між містами і селами, між районами усередині самих міст.

Кількість жертв у війнах нового типу не йде в порівняння з винищенням мільйонів людей в світових війнах ХХ століття, проте слід особливо підкреслити: сьогодні насильство у війнах направлене головним чином проти цивільного населення.

За словами Мері Калдор, професора Лондонської школи економіки, в «нових війнах» порушення норм гуманності і прав людини є не побічними ефектами війни, а її центральним стрижнем. Більше 90 % жертв – це цивільне населення, а кількість біженців і переміщених осіб з року в рік зростає.

За даними ООН, з квітня 2014 р. по квітень 2015 р. в Україні загинуло більше 1600 військовослужбовців і 6116 мирних жителів, поранено відповідно 6600 і 15474, з 5 млн чоловік, які раніше проживали в анклаві, близько 2 млн його покинули за цей період.

Бивства «інших» («не своїх»), виселення населення в місця, що непридатні для мешкання – всі ці форми насильства є за своєю суттю геноцидом. Сама війна все більш виразно стає геноцидом – масовим знищенням населення.

Кримінально-насильницька реальність сучасних війн стала важливою характерною рисою військових конфліктів нового типу.

Про це пише американський футуролог Брюс Стерлінг в своїй книзі «Майбутнє вже почалося. Що чекає кожного з нас в XXI столітті»: «В час війни НАТО проти Сербії почався страшний хаос.

...бомбардування НАТО були не такі страшні і небезпечні, як мародери. Ці люди не були солдатами у формі жодної державної армії. Вони належать до неформальних підрозділів – напіввійськових, легкоозброєних партизанів-бандитів. Ці люди втілюють майбутнє збройних конфліктів. Вони починають війну, вони захоплюють ініціативу, вони визначають розвиток подій. Це вони здійснювали етнічні чищення, що позбавили Косово більшої частини населення.

Бородаті, пітні, такі, що з'являються раптово і швидко на розправу, вони йдуть від будинку до будинку, від вулиці до вулиці, сіючи всюди паніку і хаос за допомогою биття, підпалів, вибухів і цілеспрямованих, заздалегідь спланованих грабежів.

...ці зарослі щетиною, наскрізь проспиртовані і викрикуючи прокляття головорізи обертають цивілізацію в руїни».

Специфікою війн сучасної епохи є і те, що вони не завжди є крайньою формою вирішення протиріч між протиборчими сторонами.

Досвід показує, що напередодні війни між сторонами може і не бути ворожості, але якісь треті сили ззовні або зсередини штучно формують і роздувають суперечності, а потім провокують сторони на військовий конфлікт в своїх інтересах. Провокації можуть бути різноманітні, але, як показує досвід, найефективнішим способом є використання снайперів.

Так хто ж ці треті сили, а фактично – «замовники» війни? Це можуть бути окремі країни або блоки держав, впливові міжнародні актори, транснаціональні компанії, певні політичні сили усередині держав, міжнародні кримінальні та екстремістські організації – всі ті, кому війна «цікава».

«Замовник» не вдається до прямого застосування сили: він намагається забезпечити свої інтереси, провокуючи конфліктуючі сторони на активні ворожі дії, підживлює ту або іншу сторону грошима, зброєю, радниками, інформацією. Проте істинні роль, місце, інтереси і цілі «замовника» виводяться зі сфери суспільної уваги, ховаються за «інформаційним сміттям» у формі політичних кампаній проти порушення прав людини, міжнародних кампаній зі звинувачення «тиранії кривавого режиму». Природно, що все це під силу тільки дуже впливовим гравцям, що мають відповідні ресурси, сили і досвід.

Якщо ж військовий конфлікт між якимись двома сторонами йде не за сценарієм «замовника», ним робляться більш активні дії. Досвід війни в Україні, Сирії показує, що тоді в бій кидаються банди і найманці, як правило, з числа одноплемінників або єдиновірців. У конфлікт вступають сили спецоперацій країни – «замовника», а при необхідності і регулярні війська, введення яких в «роздерту» війною країну обставляється формальним закликком «врятувати націю від геноциду» [6].

Постконфліктне врегулювання таких конфліктів, якщо на те не буде схвалення «замовників», можливо тільки у форматі тимчасового вирішення проблем. Поки не буде відповідного сигналу від дійсного «замовника», конфлікт тлітиме і кровоточитиме далі [1].

Отже, парадокс сучасних війн полягає в тому, що в них не завжди застосовуються збройні сили. Ці війни або

псевдовійни можуть починатися з провокацій, які вводять країну в стан колапсу і повної плутанини.

Саме тому сьогодні оборона держави, нарощування військової потужності і зміцнення національних збройних сил – це найважливіші пріоритети діяльності будь-якої держави, що поважає себе.

Доктрина повинна визначати, не як робити, а що конкретно необхідно зробити для безумовного забезпечення воєнної безпеки держави.

Будь-якій суверенній державі необхідно абсолютно ясно і чітко уявляти, звідки може виходити загроза збройної і інформаційної експансії або агресії. Тут не слід спокушати тим, що жодне з суміжних держав не розглядається як вірогідний противник.

Необхідно виходити з наявності у відповідних, можливо, і дуже далеко розташованих країнах потенціалу для здійснення збройної і інформаційної експансії або агресії, а не з їх намірів. Наміри можуть бути змінними, а потенціал залишається постійним, і він може бути реалізований безконтактним способом проти будь-якої держави світу.

Очевидна необхідність радикального перегляду планів захисту країни, стратегічних об'єктів і виділених територіальних зон, де застосування диверсійних підрозділів на основних напрямках дій противника можна передбачити з високою вірогідністю.

Відомий полководець часів Другої світової війни фельдмаршал Бернарда Монтгомері говорив: «Врешті-решт, надзвичайно важливо пам'ятати, що справжня сила країни – не в її збройних силах, не в її золотих і доларових резервах. Вона в національному характері, в її народі».

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nvo.ng.ru/concepts/2015-03-13/1_gybrid2.html.
2. Феденко О.В., Сальник Ю.П. Сучасні форми та способи збройної боротьби за досвідом локальних війн сучасності // Військово-технічний збірник, № 1. – Львів: ЛІСВ. – 2009. – С. 3–11.
3. Василь Мікрюков. Теорії війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nvo.ng.ru/concepts/2014-05-23/1_theory.html.

4. William S. Lind, Colonel Keith Nightengale (USA), Captain John F. Schmitt (USMC), Colonel Joseph W. Sutton (USA), and Lieutenant Colonel Gary I. Wilson (USMCR), «The Changing Face of War: Into the Fourth Generation». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.d-n-i.net/fcs/4th_gen_war_gazette.htm.
5. Военная доктрина Российской Федерации. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.html>.
6. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://nvo.ng.ru/concepts/2014-04-11/1>.
7. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://nvo.ng.ru/forces/2014-03-21/6_equality.html.
8. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vpk-news.ru/articles/21649>.

Надійшла до редколегії 02.09.2015 р.

Рецензент: *І.М. Томюк*, кандидат історичних наук, доцент, заступник декана юридичного факультету, Львівський університет бізнесу та права, м. Львів

Феденко А.В., Панасюк В.В.

ЭВОЛЮЦИЯ СОДЕРЖАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ ВОЙНЫ

В статье рассматриваются эволюционные взгляды на содержание вооружённой борьбы, анализируются характерные черты и изменения, происшедшие в формах и способах её проведения в вооружённых конфликтах, определяются основные признаки гибридных действий и тех, которые непосредственно проходят на территории Украины, рассматривается структурированность и объём основных задач групп наёмников в дестабилизации ситуации на юго-востоке Украины и проведение боевых действий, особенности которых следует учитывать современным Вооружённым Силам Украины.

Ключевые слова: война, Антитеррористическая операция, информационно-психологическая операция, вооружённые силы, незаконные вооружённые формирования, гибридная война.

Fedenko O., Panasyuk V.

EVOLUTION CONTENT OF MODERN WAR

The article deals with evolutionary views on the content of armed struggle, analyzed the characteristics and changes have taken place in the forms and methods of its conduct in armed conflicts, determines the main features of the hybrid actions and those directly occur on the territory of Ukraine, regarded structuredness and the amount of the main tasks of group of mercenaries to destabilize the situation in the south-east of Ukraine and conduct combat operations, which feature should take into account the modern Armed Forces of Ukraine.

Key words: war, anti-terrorist operation, information and psychological operation, military forces, illegal armed groups, hybrid warfare.